

ÑAWINCHANAPAQ QILLQANAPAQ

Perú suyupa miski siminkuna waqaychana wasipim yachachinapaq tukuy rurasqa kachkan chaypim miski simi qillqantin utaq qawanantin lliw riqsichinapaq churasqa kachkan. Chaypim ñawinchaspa hinallataq qillqaspa, llamkanqaku yachapakuqkunawan kuska utaq karullamantas yachachispa, chaypim qispichinqaku yachakuqkunapa allin Willakuyninta, Runakunawan huntakuyninta hinallataq sumaq rurayninta kawsaynintapas.

Kay qillqa huntachinapim tarikun:

Perú suyunchikpa siminkunamanta mapa

Willakuykunata ñawinchaspa yachapakuqta allin yachaykunaman yachaykuna munasqanmanpas tinkuchinapaq ruranakuna.

Mapaqa allpanchikkuna maykama kasqantam riqsichiwanchik. Chayta ñawinaspam tukuyta yachanchik, tarinchikmi maypi tarikusqanchikta kaynata, sutinta, allpa pachapa mayninkuna kasqanta, intipa risqanta qawaspa puriytapas. Chayanllataqmi mapaqa willawanchik allpanchikkunapa sachankunamanta, uywankunamanta, huk llaqtakunawan tupasqanta, sasachakuykuna kasqanta utaq hayka runayuq kasqantapas.

Kay siminchikunamanta mapa riqsichisqaykuqa Perú suyunchikpa sinchi hanaq sutiyuq miski siminchikkunawan kuskam riqsichisqa kanqa, miski siminchikkuna waqaychana Wasipi, yachachiwashunmi Perú suyunchikpi paqariq tukuy ayllu siminchikkunamanta, mayqin simikunam ayllumasintin kanku chaykunata. Chaymantapas, sapa simikuna mayniq suyukunapim rimasqa kasqanta, maykamas chayantapas. Nichwanmi qawachiwanchik Perú suyunchikpa tukuy niraq siminkunata, chaynallataq chay rimaq runakunatapas. Sapa kamam kay simikunaqa yachayniyuq, allpayuqmi kanku, sapa suyunchikpi paqariq ayllukunapa kawsaynintam riqsichiwanchik. Chayraykum, siminchikkunaqa sapinchikmi, sunqunchikmi, yuyayninchikmi, kawsayninchikmi, imayna kay pacha qawayninchikmi. Llapanchikmi, peru llaqtayuqkuna, chay tukuy simikunawan, kawsaykunawan qispichisqa kanchik.

ÑAWINCHANAPAQ RURANAKUNA

Kay qillqa hunatchinapiqa ruranakunatam churamuniku: Mapa ñawinchay yachanapaq, suyunchikpi paqariq siminchikkuna rimaqkunapa kawsaynin riqsinapaq hinallataq yachaywasipi warmakunapa ayllunkunapa suyunchikpi paqariq siminchkunamanta yachayninku qatipanapaqpas.

MAPA ÑAWINCHAYTA YACHAY

- a. Perú suyunchikpa siminkunamanta mapata qaway ñlmakunatam yachachiwanchik, imaynam ñiqichasqa kachkan? ñlmaynatataq yacharqanki? Sapa kaqninkunata maskay hinaspa yachachikuyninkunata tariy.
  - **Ruray huntapachinapaq:** Perú suyunchikpa siminkunamanta mapapi allin yachaykuna tarisqaykita qillqay.
- b. Achka suyupi rimasqa huk simita akllay. Hinaspayki simikiwan utaq qillqaspapas willay maykunapim rimanku, chayta niy, allpa pachapi coordenada, punto cardinalman hapipakuspa, suyukunapa sutinta churay, may hawa suyuwan tupasqantapas.
- c. Perú suyunchikpa simikunamanta mapata mirachiy utaq dibujay Peru mapapa llantunwan. Hawa suyukunawan tupasqanta qaway. Mapaykipi hinaspa sutichay, sapakamata llimpiy. Hawa suyupi mayniqkunapi rimasankumanta yachayta maskay hinaspa mapaykipi huk llimpiwan churay. Mapaykita sutichay, kaynata, Uray Americapi paqariq simikunapa mapan nispaqpas.

SUYUNCHIKPI PAQARIQ SIMIKUNA RIMAQKUNAPA KAWASYNINKUNATA RIQSIY

- d. Huk simita akllay hinaspa rimaqnin runakunamantapas yachayta maskay. Qillqay maykunapi rimasqanta riqsichiy, hayka runakuna rimasqanta, imatataq mikunku, ima sumaq rurayninkunam kan, imatam raymichanku, ima yuyanakunam kan.

Kay tinkunakunata tapukuy yachaykuna maskanaykipaq:

<https://bdpi.cultura.gob.pe/pueblos-indigenas>

<https://videoteca.cultura.pe/>

- e. Suyunchikpa siminkuna mapapi ayllukunata tarispa internetpi takinkunata maskay. Munasqayki takita akllay hinaspa achka kuti uyariy. Huk rapipi tukuy rikchakususqaykita llimpiy/utaq qillqay chay takita uyariptiyki umaykiman chayamuq rimaykunata.

- **Ruray huntapachinapaq:** Chay taki paqarichiq llaqtatamanta yachayta maskay.
- f. Suyunchikpi paqariq simikunamanta simi qullqapi yachayta maskay. ¿imaynatam warmam, runa, sumaq, wasi, hampi, mikuy, allin kawsay ninku? Kay simikunata akllay hinaspam qillqaykipi ñiqichay. Ichaqa yachanaykim castellanupi kaqkuna manam kanchu suyunchikpi paqariq simikunapi, chaynallataq suyunchikpi paqariq simikunapapas kikiñankupa sutichaspa rimanankupaq kantaq.

Kaypim kachakan iskay simi qullqakuna maskanaykipaq, hukmi awajun, shipibo simikunapa; hukñataq qichwapa.

Awajún:

https://www.lengamer.org/publicaciones/diccionarios/Dic_Prelim_Awajun.pdf

Shipibo:

<http://repositorio.cultura.gob.pe/handle/CULTURA/443>

Quechua:

<https://aulex.org/qu-es/>

YACHAYWASIPI WARMAKUNAPA AYLLUNKAKUNAMANTA YACHAYTA MASKAY SUYUNCHIKPI PAQARIQ SIMIKUNAWAN IMAYNAS KAWSAYNINKU.

- g. ¿lmataq mama simiyki? ¿ima simikunatatq rimanku utaq riqsinku aylluykipi? ¿pikunataq rimanku? ¿maypitaq yacharqaku? ¿imay punchawkunapitaq chay simikunata rimanku? ¿ima kusikuyta, sasachakuytataq tarirqaku chay simita rimaspa? Aylluykikunawan kaykunamanta rimay, hinaspam qillqay paykunapam willakusqanta. Dibujowanpas kuskanchawaqmi paykunapam willakusqanta.
- **Yachay huntachinapaq:** Ayllupi yachaykuna huñusqata yachaywasipi yachachinakuy hinaspam siminchikkunamanta mapata kuska ruray. Chay riqsichisqaykichik kanmanmi huk suyu, huk barrio utaq huk llaqta. Sutichay, chay simikunata maykunapi rimasqankuta willay. Chay mapapitaq kuskanchawaq willakuy huñusqaykichiktapas.